

מבקר המדינה | דוח שנתי 71ב | התשפ"א-2021

צבא ההגנה לישראל

**מערך בריאות הנפש
בצה"ל
ביקורת מעקב**

מערך בריאות הנפש בצה"ל - ביקורת מעקב

רקע

מחלקת בריאות הנפש (ברה"ן), הכפופה למפקדת קצין הרפואה הראשי (מקרפ"ר), משמשת סמכות מקצועית וטיפולית ראשית בתחום ברה"ן בצה"ל. ייעודה על פי פקודת הארגון שלה הוא, בין היתר, מתן טיפול רפואי-נפשי לחיילים, חיזוק חוסנם הנפשי וקידום בריאות הנפש בצה"ל.

נתוני מפתח

6.8%	3%	24%	260
מכלל החיילים שהשתחררו משירות חובה מצה"ל קיבלו פטור על רקע נפשי (פרופיל 21). בקרב אוכלוסיית החיילים הבודדים שיעור מקבלי הפטור על רקע נפשי הוא 7.7% ובקרב חיילים שהם עולים חדשים השיעור הוא 6.9%	מהחיילים בשירות חובה הם בעלי סעיף ליקוי נפשי בפרופיל הרפואי שלהם	מהחיילים בשירות חובה נפגשים עם קב"נים ופסיכיאטרים (כולל מפגש חד-פעמי); התקיימו 140,000 - 148,000 מפגשים כאלה בכל שנה בשנים 2017 - 2019	אנשי מקצוע במחלקת ברה"ן: 90% קציני בריאות הנפש (קב"נים) ו-10% רופאים פסיכיאטרים
2,000	24%	14%	26%
צפי להפחתה בכמות החיילים בעשור הקרוב על רקע העלייה בשיעור הפטור הנפשי למלש"בים	העלייה בשיעור קבלת פטור משירות צבאי על רקע נפשי בקרב המיועדים לשירות ביטחון (מלש"בים) בחינוך הממלכתי - ילידי 2001 לעומת 1999	שיעור ההפניות שניתנו לחיילים לצורך בדיקה פסיכיאטרית שלא מומשו	מהחיילים ממתנינים שלושה שבועות ומעלה למפגש עם פסיכיאטר, ו-8% מהחיילים ממתנינים שלושה שבועות ומעלה למפגש עם קב"ן ¹

1 מקרים שמוגדרים כמקרי חירום אינם נכללים בנתונים אלה.

פעולות הביקורת

במאי 2017 פרסם מבקר המדינה דוח בנושא "מערך בריאות הנפש בצה"ל" (הביקורת הקודמת). בחודשים נובמבר 2019 עד מאי 2020 ערך משרד מבקר המדינה ביקורת מעקב על אופן תיקון הליקויים שעלו בביקורת הקודמת. הביקורת נערכה בצה"ל: באגף כוח אדם (אכ"א) ובמחלקת ברה"ן.

תמונת המצב העולה מן הביקורת

מידת תיקון הליקויים שצוינו בביקורת הקודמת

אמת מידה לזמן ההמתנה למפגש עם קב"ן: בביקורת הקודמת עלה כי אין במחלקת ברה"ן הוראה המסדירה את זמן ההמתנה המרבי של חייל למפגש עם קב"ן. בביקורת הנוכחית נמצא כי הליקוי **תוקן במידה מועטה**: מקרפ"ר עדכנה את הוראת קרפ"ר בנושא, עם זאת ההוראה טרם פורסמה. עוד נמצא כי מחלקת ברה"ן לא ערכה עבודת מטה כדי לבחון את זמן ההמתנה המרבי למפגש עם קב"ן תוך התחשבות במזעור הנזקים הנפשיים והאישיים שעלולים להיגרם בזמן זה.

קיום מפגש ביקורת ברה"ן יזומה: בביקורת הקודמת עלה כי לכ-11% מהחיילים לא נערכו מפגשי ביקורת ברה"ן יזומה (מפגש שיחום קב"ן או פסיכיאטר עם חייל מטופל כחלק מסדרת מפגשים המיועדת לבקרה על מצבו הנפשי). בביקורת הנוכחית נמצא כי הליקוי **תוקן במידה מועטה**: בשנים 2017 עד 2019 לא נערך מפגש ביקורת ברה"ן יזומה ראשון לכ-22% מהחיילים בטווח של 90 יום מהמועד שלגביהם היא נקבעה כנחוצה; יצוין כי מתגובת צה"ל לממצאי הביקורת עולה כי עד שחרורם לא מתבצע מפגש ביקורת ברה"ן יזומה ל-1% מהחיילים בלבד.

תרופות שנרשמו בידי פסיכיאטרים: בביקורת הקודמת עלה כי כ-47% בלבד מהמרשמים של תרופות לטיפול נפשי נפקו לחיילים. בביקורת הנוכחית נמצא כי הליקוי **תוקן במידה מועטה**: כ-58% מהמרשמים של תרופות אלה נפקו.

ממצאים נוספים שעלו בביקורת הנוכחית

אמת מידה לזמן ההמתנה למפגש עם פסיכיאטר: מקרפ"ר לא קבעה אמת מידה למשך זמן ההמתנה למפגש עם פסיכיאטר.

מימוש הפניה לפסיכיאטר: כ-24% מההפניות שנתנו רופאים צבאיים לבדיקת פסיכיאטר וכ-13% מההפניות שנתנו קב"נים לבדיקת פסיכיאטר בחודשים ינואר 2017 עד

יולי 2019 לא מומשו. הגורמים במחלקת ברה"ן לא בדקו את הסיבות לאי-מימוש הפניות אלה, וממילא הם לא מטפלים בגורמים לתופעה זו.

מעקב אחר נטילת תרופות: אין מעקב ממוחשב אחר דיווחי חיילים לגבי נטילת התרופות הניתנות להם. בקשת מחלקת ברה"ן למחלקת מערכות מידע בזרוע היבשה להוסיף במערכת שדה להזנה בדבר נטילת טיפול תרופתי לא בוצעה ואינה מתועדת.

תחום הכושר הנפשי: מחלקת ברה"ן הקימה לפני כשנתיים תחום "שדה וכושר נפשי" הפועל לחיזוק הכושר הנפשי ולמניעת תחלואה נפשית בקרב כלל חיילי צה"ל.

המלצות הקב"נים למפקדים על פקודיהם: בביקורת הקודמת עלה כי יותר ממחצית מההמלצות שנתנו הקב"נים למפקדים כללו המלצה ל"ליווי תומך לחייל על ידי המפקד", זאת בלי שנבקעה המתכונת למימושה וללא כל הנחיה והכשרה מעשית למפקדים כיצד לנהוג לפיה. בביקורת הנוכחית נמצא כי **הליקוי תוקן:** מחלקת ברה"ן הסירה את ההמלצה האמורה מהמערכת הממוחשבת כדי לאפשר מתן המלצות ממוקדות.

עיקרי המלצות הביקורת

 ראוי שמחלקת ברה"ן תבחן את אמת המידה לזמן ההמתנה למפגש עם קב"ן באמצעות עבודת מטה שתכלול התחשבות בנזקים הנפשיים שעלולים להיגרם לחיילים עקב זמן המתנה ממושך. כמו כן ראוי שגורמי מקרפ"ר בשיתוף מחלקת ברה"ן יקבעו אמת מידה לזמן ההמתנה למפגש עם פסיכיאטר.

 מומלץ כי מחלקת ברה"ן תבחן את האפשרות שקב"ן יידע את מפקדו של חייל אם זה לא התייצב למפגש מתוכנן עמו בכפוף להגנת הפרטיות. זאת לצורך הגברת המודעות והמעקב של מפקדים על חיילים אשר הופנו לטיפול נפשי ולא התייצבו לטיפול.

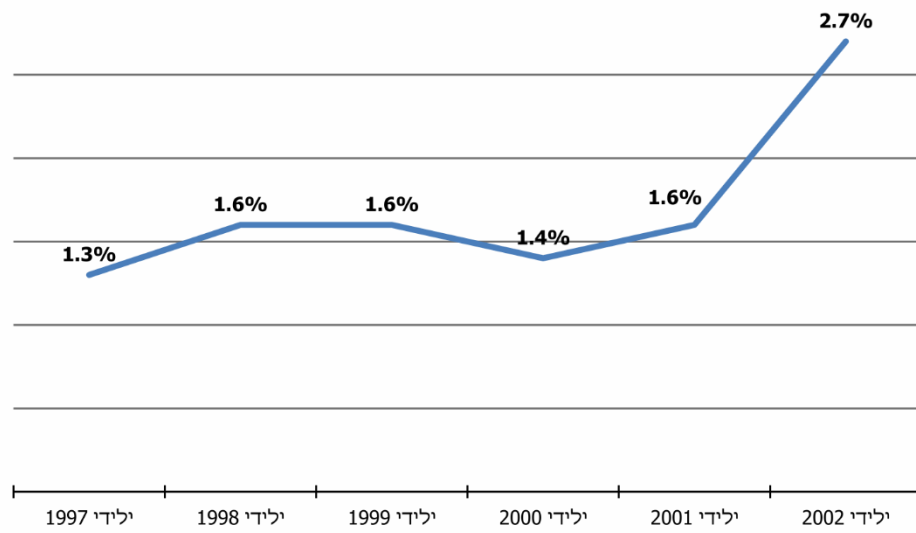
 מומלץ כי מחלקת ברה"ן תבחן ותנתח את הסיבות לאי-מימוש הפניות לפסיכיאטר שניתנו לחיילים, ותנקוט צעדים כדי לוודא שחייל שקיבל הפניה אכן יפגוש פסיכיאטר. כמו כן מומלץ לבחון למסד תהליך ממוחשב של מעקב אחר הפניות שלא מומשו כדי למזער את התופעה.

 מומלץ שמחלקת ברה"ן תתחקר את הסיבות לשיעור הגבוה של אי-קיום מפגשי ביקורת ברה"ן יזומה ותבצע בקרה שוטפת על קיום מפגשי ביקורת ברה"ן יזומה. כמו כן מומלץ לבחון את הסיבות לאי-מימוש 42% ממרשמי התרופות ולבחון קביעת מנגנוני מעקב ובקרה ממוחשבים על נטילת התרופות על ידי החיילים.

 ראוי שאכ"א ומחלקת ברה"ן יבצעו בקרה על מימוש כלל הצעדים שהוחלט לנקוט כדי לצמצם את היקף המלש"בים המקבלים פטור משירות על רקע נפשי, זאת נוכח הצפי להפחתה של כ-2,000 חיילים בעשור הקרוב על רקע העלייה בשיעור הפטור הנפשי למלש"בים.

שיעור הפטור הנפשי למלש"בים בגיל 17 וארבעה חודשים

נתוני אכ"א, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

סיכום

שירותי בריאות הנפש שצה"ל מעניק לחיילים הם נדבך בסיסי וחשוב בכלל שירותי הרפואה בצה"ל. לאיכותם ולזמינותם משמעות ערכית ממדרגה ראשונה כיוון שהם נועדו להבטיח את בריאותם הנפשית ואת חוסנם הנפשי של חיילי צה"ל. לכן על צה"ל להתמקד בתחומים הטעונים שיפור כפי שעלו בדוח זה, וכך לתת תשומת לב מיוחדת לתופעה של עלייה בשיעורי הפטור משירות צבאי על רקע נפשי של המיועדים לשירות ביטחון, תופעה בעלת השפעות לאומיות ואסטרטגיות משום השפעתה על בניין הכוח של צה"ל.

מערך בריאות הנפש בצה"ל - עיקרי ממצאי ביקורת המעקב					
מידת תיקון הליקוי כפי שעלה בביקורת המעקב				הליקוי בביקורת הקודמת	פרק הביקורת
תוקן באופן מלא	תוקן במידה רבה	תוקן במידה מועטה	לא תוקן		
				אין במחלקת ברה"ן הוראה המסדירה את הזמן המרבי של תקופת ההמתנה למפגש של חיילים עם קב"ן	אמת מידה לזמן ההמתנה למפגש עם קב"ן
				ל-11% מהחיילים לא נערכו מפגשי ביקורת ברה"ן יזומה	קיום מפגש ביקורת ברה"ן יזומה
				47% מהמרשמים של תרופות לטיפול נפשי נופקו לחיילים	תרופות שנרשמו בידי פסיכיאטרים
				יותר ממחצית מההמלצות שנתנו הקב"נים למפקדים כללו המלצה כללית ל"ליווי תומך לחייל על ידי המפקד"	המלצות הקב"נים למפקדים על פקודיהם

